

Esitelmää

Teorioita ja ihmisiä*

JOUKO PAUNIO

Knut Wicksell, ruotsalaisen kansantaloustieteen suuri vaikuttajahahmo, siirtyi eläkkeelle Lundin yliopistosta ensimmäisen maailmansodan aikana. Hän muutti sen jälkeen Tukholmaan, jossa hänen nuoremmat kollegansa muodostivat hänen ympärilleen keskustelupiirin. Tämä keskustelukerho - Ekonomiska klubben - oli Wicksellin kuoleman jälkeen syntymässä olevan Tukholman koulukunnan tutkijoiden tärkeä keskustelufoorumi.

Ekonomiska klubbenissa järjestettiin merkittävä kokous syksyllä 1936 (1.10.1936).¹ Tilaisuuteen oli kutsuttu alustajaksi J. M. Keynes, joka puhui samana vuonna ilmestyneen General Theory of Employment, Interest and Money -teoksen keskeisistä teoreettisista ajatuksista, joita jo tuolloin pidettiin tieteellisesti vallankumouksellisina. Tukholman koulukunnan valovoimaisimmat edustajat, mm. Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin, Dag Hammarskjöld ja Erik Lundberg olivat paikalla. Heidän Keynesin teoriaan kohdistamansa kritiikki oli melko ilkeänsävyy-

tä; niinpä Bertil Ohlin kertoi ruotsalaisten lukee-
neen General Theoryn "with joy of recognition". Ruotsalaiset katsoivat, ettei Keynesin yleinen teoria sisältänyt mitään uutta heidän omiin teoretisointeihinsa verrattuna.

Tässä ilmeisen värikkäässä kokouksessa oli läsnä myös suomalainen Bruno Suviranta, joka myöhemmin 1940-luvulla oli ensimmäinen kansantaloustieteen opettajani Helsingin yliopistossa.

Professori Suvirannalla oli elävä yhteys modernin makrotalusteorian syntyprosessiin. Hän pystyi välittämään oppilailleen tietoa siitä, mitä merkittäviä edistysaskeleita makrotalusteorian piirissä oltiin ottamassa ja mistä pönistää tutkimustyössä eteenpäin.

Suvirannan rohkaisemana ja tukemana lähdin harjoittamaan jatko-opintoja London School of Economicsiin (LSE), jossa vietin kaksi lukuvuotta vuosina 1952-1954. Suvirannan suosituksesta pääsin tuolloin nuoren nousevan tähden Ralph Turveyyn oppilaaksi.

Turvey oli väriäikkä muun muassa kuuluisassa Lionel Robbinsin seminaarissa. Moni maineikas tutkija sai tuntea nahoissaan Turveyyn kritiikin viiltävät sivallukset. Robbins

* Jäähyväisluento 17.5.1993 Helsingin yliopistossa

¹ Ks. Jonung (1991)

joutui seminaarin johtajan ominaisuudessa toisinaan nuhtelemaan Turveytä liian hyökkäävästä käytöksestä.

Ralph Turvey oli nuoresta iästään huolimatta anglosaksisessa maailmassa arvostettu Tukholman koulukunnan teorioiden tuntija. Turveyn johdolla syvenyin sekä keynesiläiseen teoriaan että erityisen perusteellisesti Tukholman koulukunnan teoria-rakenteisiin. On muistettava, ettei keynesiläisyydellä silloin 1950-luvun alussa ollut mitenkään hallitsevaa asemaa LSE:ssä, mikä heijasteli Friedrich Hayekin ja Robbinsin siellä luomaa henkistä perintöä.

Keynesiläiseen teoriaan perehdyin Hicksin¹, Modiglianin² ja Palanderin³ tunnettujen tulkintojen välityksellä kuten muutkin tuon ajan LSE:n opiskelijat.

Olin ajattelussani jatkuvasti kahden teoreettisen koulukunnan vaikutuksen alainen. Koska tutkimusaiheenani oli inflaation teoria, oli luonnollista, että siinä vaiheessa ruotsalaisten teoreettinen lähestymistapa veti puoleensa, etenkin kun Bent Hansen oli julkaissut juuri niihin aikoihin Tukholman koulukunnan perinteessä laaditun merkittävän inflaatioteoreettisen väitöskirjatutkimuksen.⁴ Tukholman koulukunnan dynaaminen ja tulevaisuuden odotuksia tähdentävä metodi vaikutti luontevalta inflaatio-ongelman analyysissä.

Koulutusta formaalisen dynaamisen metodin käytöstä sain A. W. Phillipsiltä, joka oli tuolloin lehtorin asemassa LSE:ssä eikä ollut vielä tehnyt merkittävää Phillips-käyrä tutkimustaan, minkä hän esitti huomattavasti myöhemmin virkaanastujaisesityksessään saatuaan profes-

suurin LSE:ssä.⁵

Kiistämätöntä on, että Keynesin sekä Tukholman koulukunnan edustajien kiinnostus makrotalousteoreettiseen tutkimukseen liittyi läheisesti heidän kiinnostukseensa talous- ja yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin, ei pelkästään talouden rakenteisiin ja prosesseihin kohdistuvasta tieteellisestä kiinnostuksesta. Keynesin panos Englannin sotatalouden suunnittelussa tunnetaan, samoin muistetaan hänen merkittävä roolinsa Kansainvälisen valuuttarahaston perustamisessa. Hammarskjöld, Ohlin sekä Myrdal olivat myöhemmin merkittäviä kansallisia ja kansainvälisiä poliitikkoja. Näiden miesten käsissä kehittyvä makrotalousteoria oli alusta pitäen soveltavaa taloustiedettä.

Myös Bruno Suviranta oli työssään orientoinut talouspoliittisiin kysymyksiin. Suviranta vaikutti suomalaisen talouspolitiikan tekoon varsinkin 1940-luvulla eikä hän jäänyt samalla tavoin talouspolitiikan ulkopuoliseksi kriitikoksi kuin vuosikymmen aikaisemmin professori Yrjö Jahnesson, Suvirannan edeltäjä kansantaloustieteen professorin virassa Teknillisessä korkeakoulussa.

Phillips, jonka nimi on jäänyt pysyvästi kansantaloustieteen oppihistoriaan edellä mainitsemani Phillips-käyrän ansiosta, oli henkilönä erilainen kuin Keynes ja Tukholman koulukunnan edustajat. Hän ei osoittanut erityisempää aktiivista kiinnostusta käytännön talouspolitiikkaa kohtaan. Sen sijaan hän antoi merkittävän panoksen makrotalousteoriaan insinöritieteellisen taustansa pohjalta. Toimiessaan jo opettajana LSE:ssä hän kirjoitti väitöskirjan taloudellisen toiminnan säätelyn kysymyksistä⁶, jota J. R. Hicks nimitti eräässä seminaarissaan, jossa olin läsnä, ehkä hiukan vähättelevään sävyyn

¹ Hicks (1937)

² Modigliani (1944)

³ Palander (1942)

⁴ Hansen (1951)

⁵ Phillips (1958)

⁶ Ks. Phillips (1954)

tyypilliseksi insinööritaloustieteesi. Kyllähän Phillipsin tutkimuksia silti arvostettiin.

Pienessä, viiden - kuuden opiskelijan ryhmässä perehdyin Phillipsin johdolla dynaamisen analyysin perusteisiin. Tämä lempeän ystävällinen uusseelantilainen siirtyi vähitellen pois kansantaloustieteen piiristä ja palasi nuoruusvuosiensa harrastuksen, Kiinan kielen ja kulttuurin tutkimuksen pariin. Hän jätti LSE:n ja muutti Australiaan, jossa kuoli varhain 1970-luvulla. On arveltu hänen nuorena saaneen pysyviä terveydellisiä vaurioita japanilaisten käsissä sotavankeudessa toisen maailmansodan aikana.

Sain syksyllä 1953 mahdollisuuden siirtyä LSE:stä lukukaudeksi Oxfordin yliopistoon. Syyslukukausi vanhassa kuuluisassa yliopistossa muodostui monessa mielessä merkittäväksi kokemukseksi. Ystävyystyön muutamiin nuoriin tutkijoihin, paitsi ekonomisteihin myös muun muassa fysiikan tutkijoihin ja lupaavaan itävaltalaiseen filosofiin Wolfgang Stegmulleriin, joka myöhemmin saavutti huomattavan kansainvälisen maineen tutkijana. Lukuisat keskustelut yhteisillä aterioilla ja kävelyillä olivat minulle henkisesti avartavia.

Kansantaloustieteen opetuksen tarjonta oli Oxfordissa vähäisempää kuin LSE:ssä. Kuuntelin mm. Roy Harroodin rahateorian luentoja. Ne eivät jättäneet ajatteluuni pysyvää jälkeä. Olin toivonut Oxfordiin siirtyessäni pääseväni John Hicksin "jalkojen juurelle". Toiveeni toteutui Hicksin hyväksyessä minut seminaariinsa, joka kokoontui All Souls collegessa kerran viikossa. Seminaariin osallistui tutkijoita Oxfordin eri collegeista ja muutamia jatko-opiskelijoita. Seurasin myös Hicksin kysyntäteoriaa käsittelevää luentosarjaa.¹ Luentoja kuunteli säännöllisesti vain kaksi jatko-opiskelijaa, mi-

nun lisäksi amerikkalainen Alain Enthoven. Hän kohosi Yhdysvalloissa Kennedyn hallituskaudella apulaispuolustusministeriksi Robert MacNamaran rinnalle. Enthovenia ja minua yhdisti kiinnostus inflaation teoriaan.²

Vielä muutama sana Hicksin luennoista. Hicksiä ei pidetty hyvänä luennoitsijana, mutta minun ajattelutapaani hänen luentonsa silti vaikuttivat merkittävällä tavalla kuten hänen seminaarinsakin. Muutenkin pääsin lähelle Hicksiä, vaikka hän oli henkilönä tyypillinen pidättyväinen englantilainen herrasmies. En ryhdy tässä yhteydessä arvioimaan Hicksin keskeistä roolia tämän vuosisadan teorian kehityksessä. Hicks vastasi mielikuvaani syvällisesti teoreettisiin ongelmiin paneutuvasta tutkijasta, joka pyrkii ymmärtämään ja selittämään tutkittavana olevaa ilmiötä. Hän oli sanan varsinaisessa mielessä teoreetikko eikä vain joidenkin teoreettisten ideoiden mallittaja. Hänellä oli erinomainen historian tuntemus. Hän oli riittävästi matemaatikko ja omasi myös käytännön tietoa siitä, mitä taloudessa tapahtuu. En havainnut hänessä lainkaan ideologisia tai talouspoliittisia intohimoja, minkä voi todeta myös hänen tieteellisestä, kirjallisesta mielessä hienosta tuotannostaan.

Tapasin Hicksin viimeisen kerran vuonna 1987 hänen kunniaakseen järjestetyssä kongressissa. Tuolloin oli kulunut 50 vuotta Hicksin kirjoittaman kuuluisan artikkelin "Mr. Keynes and the Classics" julkaisemisesta.³ Hicks esitti artikkelissaan myöhemmin yleisesti hyväksytyyn tulkintaan Keynesin teoriasta pelkistetyn IS/LM-mallinsa avulla. Kongressin juhlapäivällisiltä Hicks poistui ensimmäisenä. Kun hän vaivalloisesti liikkuen tuli kohdalleni, hän

² Aikaansaannoksistamme ks. Bronfenbrenner & Holzman (1963)

³ Hicks (1937)

¹ Ks. Hicks (1956)

otti minua molemmista käsistä kiinni, katsoi silmiini ja sanoi "goodbye Paunio". - Hicks kuoli pian tuon kongressin jälkeen.

Kahden Englannissa vietetyn vuoden jälkeen siirryin lukukaudeksi Uppsalan yliopistoon lähinnä sen vuoksi, että Bent Hansen toimi siellä dosenttina. Uppsalassa elettiin silloin jo Tukholman koulukunnan iltaruskon aikaa. Tanskalaissyntyinen Bent Hansen oli tuon koulukunnan viimeinen huomattava teoretikko, joka ei mielestäni ole saanut sitä arvostusta, mitä hänen työnsä ansaitsevat. Hallitsevan englosaksisen tutkimuksen valtaväylällä teorian kehittäely eteni hiukan eri ratoja.

Erik Lindahl¹, joka oli Tukholman koulukunnan vaikutusvaltaisimpia teoretikkoja, johdatti seminaaria, johon osallistuin. Muun muassa Hicks sanoi saaneensa merkittäviä vaikutteita Lindahlin tutkimuksista.² Lindahlin vaikutus näkyi myös Bent Hansenin inflaatioteoreettisessa tutkimuksessa. Hän rakensi teoriansa Lindahlin kehittämän periodianalyysin pohjalta. Lindahl oli kaikessa ääneen pohdiskelusaan ankaran looginen mutta tavattoman hidas. Johtamassaan seminaarissa esiintulleisiin probleemeihin tulivat Lindahlin perustellut reaktiot vasta seuraavassa seminaaritulaisuudessa. Koska sain tärkeimmät inflaatioteoriaa koskevat virikkeeni Bent Hansenin työstä, katson tieteellisten juurieni tältä osin olevan vahvasti Tukholman koulukunnan maaperässä.

Vaikka hyvin tiedetään sekä Lindahlin että Hansenin olleen vahvasti poliittisesti orientoituneita, ei se näkynyt heidän tutkimuksissaan niiden ankaran käsitteellisen metodisen otteen vuoksi.

Rahan rooli teoreettisissa malleissa oli jäänyt taustalle uuden makrotalousteorian kehity-

essä toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina keynesiläisten sekä Tukholman koulukunnan tutkijoiden käsissä. Keynesiläisissä malleissa raha oli juuttunut nk. likviditeettiloukkuun ja ruotsalaisten malleissa raha oli joutunut tulo-teorian jalkoihin. - Mainittakoon, että Suomessa professori Matti Leppo oli tuloteorian innokas soveltaja.³ - Kvantiteettiteorian torjunta onnistui liiankin tehokkaasti.

Vastareaktio olikin sitten voimakas. Milton Friedmanin vaikutuksesta raha alkoi jälleen työntyä teoreettisen kiinnostuksen kohteeksi. Jo 1960-luvulla oltiin taas menossa kovaa vauhtia toiseen äärimmäisyyteen, kohti kvantiteettiteorian renesanssia. Friedmanin hyökkäyksessä keynesiläisyyttä vastaan oli liikkeelle-panevana voimana hänen ääri-liberalistinen näkemyksensä, että keynesiläinen teoria tukee sellaista yhteiskuntakehitystä, jossa julkisella vallalla on liian vahva asema taloudessa. Hän perusti teoriansa näkemykseen, jonka

mukaan puhdas markkinatalous on tehokkaampi kuin puitetalous. Varsinaisen teoreettisen hyökkäyksen keynesiläisyyttä vastaan Friedman suoritti täysin tieteen pelisääntöjä noudattaen.

Hän kävi varsin menestyksellistä taistoa hallitsevaa keynesiläistä valtavirtausta vastaan muun muassa rahan kysyntää ja kulutusta koskevilla tutkimuksillaan, joita on pidettävä tieteellisesti merkityksellisinä. Niillä hän pohjusti monetaristista teoriaansa.⁴ Friedman toi makrotalousteoreettiseen keskusteluun poliittisideologisia piirteitä, jotka ovat alkaneet selvästi heikentyä vasta viime vuosikymmenen aikana. Tämän Friedmanin jättämän perinnön taakka on ajoittain kärjistänyt eri koulukuntien välistä vuoropuhelua varsinkin Yhdysvalloissa. Fried-

¹ Paunio (1960)

² Hicks (1956)

³ Leppo (1947)

⁴ Ks. kirjoituksia Friedman (1969)

manin kanssa käymäni pari kahdenkeskistä keskustelua Chicagon yliopistossa vahvistavat sitä edellä ilmenevää arviotani, että hänessä yhdistyy sekä korkealuokkainen tiedemies että vahvasti latautunut ideologi.

Uusi klassinen koulukunta on vienyt Friedmanin luomaa traditiota eteenpäin.¹ Sen peruskäytännön markkinatalouden ylivoimaisuudesta on sama kuin Friedmanin. Uusien klassikkojen merkittävin teoreettinen innovaatio on rationaalisten odotusten käsitteen sisällyttäminen makrotalousteorian käsitteistöön. Jälkikäteen ajatellen tämän käsitteen makrotalousteoreettinen omaksuminen oli luonnollinen asia, sillä teoreetikkojen, jotka olettavat yritysten ja kotitalouksien toimivan rationaalisesti, on johdonmukaista ajatella, että taloudenpitäjät tulevaisuudenodotustensa kohdalla käyttäytyvät rationaalisesti. Muuten tämän koulukunnan tutkimusohjelma on tiukka ja ehdottomuudessaan suorastaan suvaitsematon. Uudet klassikot ovat pyrkineet rakentamaan makrotalousteorian perustan nojautumalla mikrotalousteorian preferenssi- ja teknologiakäsitteisiin. He olettavatkin, että taloudenpitäjät aina optimoivat ja että markkinat ovat aina tasapainossa.

En usko, että uusien klassikkojen poliittisideologiset intohimot ovat yhtä vahvat kuin Friedmanilla ja eräillä muilla vanhoilla monetaristeilla. Sitävastoin he ovat pitäneet dogmaattisen tiukasti kiinni tutkimusohjelmansa lähtökohdista ja edellyttävät toisin ajattelevien tutkijoiden mukautuvan niihin.² Onneksi uusien klassikkojen vaikutusvalta on heikkenemässä.

Keynesiläiset teoreetikot ovat ryhtyneet eräänlaiseen itsepuolustukseen oman lähestymistapansa mikrotaloudellista perustaa

kehittämällä.³ Itse tunnen sympatiaa näitä pyrkimyksiä kohtaan, sillä aikanaan pidin vallitsevan makrotalousteorian mikroperustaa puutteellisena ja ongelmallisena. Väitöskirjassani lähestyin mikroperustan erittelyä Myrdalin⁴ ja Bent Hansenin jalanjäljissä.

Kun tänä päivänä katselen taaksepäin makrotalousteorian vaiheita viimeisen puolen vuosisadan aikana, olen vakuuttunut, että yhtäältä teoreettinen ja empiirinen tutkimus on tarjonnassa entistä tehokkaampia välineitä analysoida ja ymmärtää yhteiskuntataloudellista todellisuutta. Mutta toisaalta uudet teoreettiset ongelmat ja niitä koskevat näkemyseroavuudet synnyttävät epäilyksen siemenen, ettei tieteemme kehitys ole yhtä selvästi määriteltävissä kuin luonnontieteiden puolella. Mutta se kai kuuluu ihmistieteiden luonteeseen, joihin myös kansantaloustiede on luettava.

Kansantaloustieteen kehityssuunnan arviointia vaikeuttaa myös sellainen tärkeä seikka, että maailma, jonka rakenteita ja tapahtumia se pyrkii selittämään, on jatkuvien ja yllättävien muutosten kourissa ja helposti karkaamassa tutkimuksen käsistä. Siinä kilpajuoksussa on kansantaloustiede mielestäni pysynyt kohtuullisesti vauhdissa mukana, vaikkakin viime vuodet ovat tässä suhteessa olleet erityisen haastavia. Viittaaan vain muutamiin tapahtumiin kuten sosialististen talouksien romahtaminen, kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden säännöstelystä vapautuminen, ympäristöongelmien kärjistyminen.

Sen jälkeen kun kunnioitettu opettajani Bruno Suviranta kannusti minua yli neljäkymmentä vuotta sitten lähtiessäni Englantiin sanoilla "tee jotain suomalaisen kansantaloustieteen hyväksi", olen yrittänyt juurruttaa moder-

¹ Ks. esim. McCallum(1989)

² Ks. kritiikistä Kirman (1992)

³ Ks. Mankiw & Romen (1991)

⁴ Myrdal (1939)

nia kansantaloustiedettä suomalaisen tieteen maaperään. Koska olen kokenut Suvirannan rohkaisevan kehoituksen velvoittavuuden "as a pain in my neck", on helpottavaa luovuttaa tällainen velvoite nyt nuorempien kolleegoitteni harteille.

Kirjallisuus

- M.Bronfenbrenner and Franklyn Holzman (1963): Survey of Inflation Theory, *The American Economic Review*, Vol.53.
- Milton Friedman (1969): *The Optimum Quantity of Money and other Essays*, Chicago.
- Bent Hansen (1951): *A Study in the Theory of Inflation*, London.
- J.R. Hicks (1937): Mr. Keynes and the Classics, *Econometrica* vol. 5.
- J.R. Hicks (1956): *A Revision of Demand Theory*, Oxford.
- J.R. Hicks (1956): Methods of dynamic analysis teoksessa *Twenty-five Economic Essays in Honour of Erik Lindahl*, Stockholm.
- Lars Jonung (toim.) (1991): *The Stockholm School Revisited*, Stockholm.
- Alan P. Kirman (1992): Whom or What Does the Representative Individual Represent, *The Journal of Economic Perspectives*, Spring.
- Matti Leppo (1947): *Johdatus finanssipolitiikkaan*, Helsinki.
- N.Gregory Mankiw and David Romer (1991): *New Keynesian Economics*, Cambridge
- Bennett McCallum (1989): New Classical Macroeconomics: A Symphathetic Account, *The Scandinavian Journal of Economics*, vol.91.
- Franco Modigliani (1944): Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money, *Econometrica* vol. 13.
- Gunnar Myrdal (1939): *Monetary Equilibrium*, London.
- Tord Palander (1942): Keynes' allmänna teori och dess tillämpning inom ränte-, multiplikator och pristeori, *Ekonomisk Tidskrift* nr.2.
- J.J. Paunio (1960): Erik Lindahl, *Kansantaloudellinen Aikakauskirja*, nide 1.
- A.W. Phillips (1954): Stabilisation Policy in a Closed Economy, *Economic Journal* vol. 46.
- A.W. Phillips (1958): The Relationship Between Unemployment and the Rate of Change of Money Rates in the United Kingdom, *Economica* vol. 25.